

Adina GUȚU*

**CONSIDERAȚII PRIVIND INFLUENȚA IEZUITĂ
ÎN TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA PE BAZA
RELATĂRILOR CĂLĂTORILOR STRĂINI
(SECOLELE XVI-XVII)**

***Consideration on the Jesuit influence in Transylvania and
Moldova based upon the accounts of foreign travellers
From the XVI and XVII century***

Abstract: The present paper depicts the influence of the “Society of Jesus” in Transylvania and Moldavia between the sixteenth and seventeenth centuries and is based upon several reports of foreign travellers. These accounts were written by Jesuit missionaries and provide the reader with essential evidence that confirm their presence in Eastern Europe and describe their activity in the context of the Counter Reformation.

Keywords: Jesuits missionaries, Catholicism, influence, Transylvania, Moldavia.

*

Pe parcursul secolului al XVI-lea în Europa iau naștere diferite ordine religioase, care sub spectrul papalității vor fi delegate să înlăture furtuna ce se abătuse asupra creștinătății. Însă ordinul care se va remarca și va intra în grațiile papei Paul al III-lea în acea perioadă va fi cunoscut în istorie sub titulatura de *Societatea lui Iisus*.¹

Ordinul iezuit a fost arma cea mai eficace din contextul Contrareformei, care se va proclama ca o puternică forță de recucerire a „teritoriilor” pierdute, alături de procesul de reconvertire a masei de populații de sub egida curentului protestant care se afirma din ce în ce mai asiduu în întreaga Europă Occidentală.²

Prin urmare și Țările Române au fost afectate de Reforma protestantă, iar antidotul de salvare a populației, dar mai ales al personalităților politice au fost bineînțelele „soldații” lui Iisus, adică călugării iezuiți, care prin misiunile lor în acest spațiu „prins” între Orient și Occident, ne vor lăsa mărturii evidente ale activității iezuite în Țările Române.

* Masterandă anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

¹ R. W. Thompson, *The footprints of the Jesuits*, New York, 1894, p. 44.

² *Encyclopedia of the Renaissance and the Reformation*, Jennifer Speake, Thomas G. Bergin, New York, 2004, p. 123.

O mică „istorie” a activității „Societății lui Iisus”, pe meleagurile autohtone ne este revelată prin intermediul relatărilor misionarilor iezuiți, a căror prezență se va regăsi cu precădere în Transilvania și Moldova.

Raporturile călugărilor a căror destinatar era Generalul Superior sau scrisorile trimise către alți frați iezuiți pentru a descrie stadiul în care era afectată regiunea sunt doar două exemple „inocente” care oferă posibilitatea de a descoperi cu adevărat activitatea iezuite și pătrunderea lor în mediul politic, cultural, social.

Transilvania

Papalitatea spera ca prin intermediul principelui Ștefan Bathory, să readucă speranța catolică în Transilvania, slăbită datorită confesiunilor protestante. Prin urmare principele va cere să i se aducă călugări iezuiți pentru a-l ajuta în opera de convertire a populației transilvănene.³

Reforma protestantă „fondată” de către călugărul Martin Luther a cărei „călăuză” era Sfânta Scriptură pentru urmarea cuvântului lui Dumnezeu, se regăsea și în Ardeal, mai ales că în concepția reformist-protestantă se avea în vedere propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu doar în limba înțeleasă de credincioși. Prin urmare faptul că sașii din Ardeal au avut legături culturale și comerciale cu frații lor din Germania, învățăturile și scrierile lui Luther s-au răspândit curând și în Transilvania, situație care va stârni ulterior reacția din partea papalității dar și a principilor din familia bathoreștilor.⁴

Drept consecință, în timpul Bathoreștilor tipărirea cărților românești în spirit reformat vor înceta în Ardeal, Ștefan Bathory punându-și amprenta prin solicitarea iezuitului Antonio Possevino în anul 1583 de a tipări în limba română și maghiară diferite cărți, mai ales catehismul, în spirit catolic și nu reformat.⁵

Iezuiții au venit în Transilvania în anul 1579 fiind așezați la Cluj-Mănăștur, Cluj și Alba Iulia. În pofida obstinației populației protestante, iezuiții vor primi privilegii, constând în donații, și având de asemenea o activitate intensă în domeniul învățământului.⁶

Primul iezuit delegat în cadrul Transilvaniei, a fost italianul iezuit Antonio Possevino, care fusese însărcinat de către regele Poloniei, în drumul său spre sediul negocierilor dintre turci și împăratul Bathory, (ideea era de fapt a papei de la Roma) să treacă prin Transilvania pentru negocierea înființării unui seminar iezuit la Cluj cu scopul pregătirii unor preoți pentru Transilvania, Moldova și Țara Românească.

³ Ioan Aurel-Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: De la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, p. 237., apud <http://www.scribd.com/>

⁴ Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 35.

⁵ *Ibidem*, p. 46.

⁶ I. A. Pop, *Istoria Transilvaniei*, p. 237.

Tot acestui iezuit i se datorează reinstaurarea catolicismului în Transilvania, dar și „încredințarea” lui Sigismund Bathory din punct de vedere politic și punerea bazelor Colegiului iezuit de la Cluj.⁷

Încă de la începutul pătrunderii sale în Transilvania va observa toleranța religioasă față de diferitele confesiuni religioase: „Ceremoniile și cuvintele liturghiei sunt aproape aceleași ca la catolici. Păzesc foarte mult posturile și sărbătorile” dar „dacă totuși vreun nobil, sub a cărui jurisdicție se află ei, vrea să-l silească la erezia sa, și ei fac plângere la principe așa cum se obișnuiesc, principele nu poate să folosească altă pedeapsă decât cuvintele de dojană și în muștrări, căci orice fel de sectă este liberă pe domeniile proprii, după cum am spus.”⁸

Constatarea sa însă nu-l va speria pe acest fiu al lui Loyola, deoarece în anul 1579 va lua ființă colegiul iezuit de la Cluj.

Prin urmare, Francisc Sunieri, provincial al colegiilor din Polonia, împreună cu Iacob Vangrovecius, rector al Colegiului de la Vilna, au întemeiat colegiul atribuindu-se ca domeniu, mănăstirea din afara Clujului.

În misiunea lor li se va alătura și regele prin puterea sa financiară, împreună cu principele adăugând „o mie de ducați pe fiecare an pentru a clădi deoparte școlile cu câteva odăi pentru elevi, pentru care lucru se depun străduințe măcar că lucrul s-a și făcut în bună parte. Sosind ai noștri și fiind primiți de principe cu cea mai mare bunătate.”⁹

În cadrul activității lor, iezuiții vor constata necesitatea tipăririi Evangheliei și a Bibliei, precum și viețile sfinților de Petru Skarga care să fie traduse după consemnările lor în „acea limbă mai ales că se găsesc unguri care cunosc limba polonă și ar putea să le traducă.”¹⁰

Prin urmare, constatăm că metodele nu erau foarte diferite de cele ale colegiilor din Europa, fiind de fapt atuul lor în cadrul „Companiei lui Iisus,” un catehism fără profunzime pentru a nu stârni gândurile populației, după concepția lor, și de a nu se dezice de „ajutorul” lor în ceea ce privește exercitarea catolicismului.

Un alt iezuit marcant pentru Transilvania este Ștefan Szanto care în primele impresii referitoare la Transilvania, consemnează cele trei locuri importante în care se așezaseră iezuiții pentru a-și desăvârși opera de sub egida catolică.

Prin urmare, „împotriva voinței tuturor diabolilor” trei locuri au fost menite să adăpostească acești fii misionari ai Societății, primul fiind orașul Alba-Iulia unde stăteau doi părinți iezuiți printre care și Leleszi, educatorul principelui Sigismund Bathory.

Cel de-al doilea locaș era Cluj-Mănăstur fiind primul loc în care iezuiții au locuit, înființând trei școli, însă: „fiindcă se părea că în oraș se va

⁷ Antonio Possevino, *Călători străini despre Țările Române* (în continuare se va cita *Călători străini*), II, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1970, p. 528.

⁸ *Ibidem*, p. 567.

⁹ *Ibidem*, p. 571.

¹⁰ *Ibidem*.

putea avea mai mult spor și cu predicile și cu școlile, am obținut de la principe să refacă acolo mănăstirea și biserica părăsită a franciscanilor și să ridice școli noi, ceea ce a și început să facă cu draga inimă...”¹¹ potrivit relatării iezuitului Ștefan Szanto din care deducem susținerea principelui din punct de vedere financiar. Al treilea locaș după cum el însuși mărturisește era o biserică măreață în care se regăseau bineînțeleș școli.

Potrivit iezuitului Ioan Lesezi, pionerul Societății lui Iisus în Transilvania, educatorul lui Sigismund Bathory care și-a început activitatea în 1579, în scrisoarea către Generalul Superior Claudio Aquaviva, declara că deține de asemenea două biserici, la Cluj: „Ni s-a încredințat aici și biserica din Alba Iulia pe care dacă o vom fi dobândit, cred că va fi spre marele folos al bisericii catolice...”¹²

De asemenea cosemnează faptul că părintele provincial al Poloniei venise cu unsprezece tovarăși care, în timpul în care se ridicau școli în oraș „și până să ni se pregătească locuința în mănăstire, au locuit un an în abația nu departe de oraș, predând în școlile ridicate temporar.”¹³

Din cele relatate de către misionarii iezuiți menționați anterior se observă faptul că aceștia vroiau să accentueze, că datorită privilegiilor acordate de către principe ar fi putut deține un monopol al bisericilor din zonă, benefic pentru răspândirea catolicismului.

În afară de asta, convingerea lor era aceea de a preda oricum și oriunde, pentru a-și duce la bun sfârșit misiunea de convertire pe care o aveau de îndeplinit de la Superiorii săi generali și implicit de la papa de la Roma. Metodele lor erau cele obișnuite: de predicare, spovedanie, din „mocirla de erezii, și din dezmățul moravurilor” și fără nici o obediență din partea lor pentru ereticii din Transilvania.

Polonul Iacob Wuyek, un alt iezuit marcant în Transilvania, a fost rectorul colegiului iezuit din Vilna, unde fusese delegat și el pentru a pune bazele Colegiului iezuit de la Cluj.

În scrisoarea sa către Caligari, Nunțiu în Polonia, ne dezvăluie deschiderea oficială a colegiului, și numărul elevilor: „sunt în școala inferioară 30 și mai bine de elevi, iar în cea superioară 5 și din zi în zi sunt așteptați mai mulți. Ei ascultă slujba religioasă în fiecare zi aproape cu toții. Căci, nici unul nu e silit la aceasta, fiind născuți și crescuți de erezie, ei sunt atrași cu blândețe,”¹⁴ deoarece colegiul și învățătura creștină fructificau activitatea de convertire în spatele zidurilor, numărul elevilor crescând intens de la cei 35 de cursanți în anul 1580 la 150-200 de tineri în anul 1581, în cinci clase.

¹¹ Ștefan Szanto, *Sosirea în Transilvania și descrierea posesiunilor iezuiților*, în *Călători străini*, II, p. 491.

¹² Ioan Lesezi, *Scrisoare către Aquaviva*, în *Călători străini*, II, p. 461.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Iacob Wuyek, *Discuții pentru clădirea localului necesar colegiului iezuit*, în *Călători străini*, II, p. 479.

Chiar și pentru încurajarea episcopilor și a elevilor s-a înființat un cămin-internat, în special pentru tinerii care nu erau din orașul Cluj. O altă instituție era cea a Conventului Preasfinte Treimi care găzduia tineri din familii mai modeste de sub aspectul material.¹⁵

Colegiul clujean instruia atât catolici cât și protestanți sau ortodocși; Universitatea avea o bibliotecă a căror lucrări erau aduse din Polonia, de la Alba Iulia și de la Oradea, din vechea bibliotecă a episcopului Ioan Viteazul.

Prin urmare învățământul în Transilvania s-a dezvoltat sub spectrul iezuiților și implicit al catolicismului, fiii lui Loyola fiind totodată și fondatorii învățământului superior.

Activitatea iezuită de la Cluj-Mănăstur dorea să implementeze introducerea unui învățământ de nivel superior în limba latină, după tradiție, prin crearea unui colegiu major și a unui seminar pentru preoți. Colegiul și-a început activitatea la vechea mănăstire benedictină din Cluj-Mănăstur, în 1579, spre a fi mutat apoi în oraș, „între ziduri”, în 1581.¹⁶

În cadrul școlilor iezuite din Transilvania s-a urmărit însușirea unor elemente din sfera culturii și civilizației latine, exercițiile derulându-se pe texte din opera lui Marcus Tullius Cicero. Cursurile durau trei ani iar clasele purtau denumirea de *infima, media et suprema grammatices, rethorica et humanitas*.¹⁷ Scopul primordial care stătea la baza învățământului iezuit era însușirea limbii latine și cunoașterea culturii antice.¹⁸

Misiunea iezuiților în Transilvania s-a desăvârșit prin înființarea de școli, colegii și implementarea în cadrul educației al catolicismului, al „dreptei credințe”. Facultățile pe care le întâlnim ca principale furnizoare de cultură pentru copii de nobili sau de boieri, se aflau sub denumirea de teologica, filosofica și juridica – având menirea de a acorda titlurile științifice pe care le acordau și universitățile europene: bacalaureus, magister artium și doctor. Profesorii erau selectați dintre cei care predaseră la universitățile din Roma, Viena, Cracovia sau Graz, fiind de etnie polonezi, italieni, germani sau maghiari.

Dintr-o simplă mănăstire iezuiții concepuseră o adevărată universitate modernă, atrăgând majoritatea persoanelor, chiar și pe protestanți, și în a căror familii conviețuiau uneori chiar și ambele confesiuni religioase.

Trebuie menționat și faptul că iezuiții au avut întâietate datorită acestor colegii care se transformaseră în adevărate instituții de educație, dar mai ales cu ajutorul financiar al principilor care doreau să se înscrie printre rândurile celor care se manifestau cu venerație asupra catolicismului.

¹⁵ Ioan Aurel-Pop, *Clujul academic: începuturile universității napocensel*, apud <http://beta.cluj4all.com/file-din-istoria-clujului-si-transilvaniei/clujul-academic-inceputurile-universitatii-napocensel/>

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ I. Mârza, *Aspecte din Istoria învățământului la Alba Iulia (secolele XVI-XVIII)*, apud http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_aush/annales_4_5/09.pdf

¹⁸ *Ibidem*.

Dar și încrederea de sine și mijloacele cu care operau uneori iezuiții în misiunile lor, au avut un rol, fiind adevărați combatanți și credincioși cauzei papale, sursa de la care izvorâse lupta împotriva ereziei.

În încheiere nu putem să părăsim „Societatea lui Iisus” din cadrul Transilvaniei fără să specificăm nevoia populației de reîntoarcere la catolicism, potrivit relatării unui iezuit, chiar în momentul în care ajunsese în Transilvania, la Oradea: „Am venit la Oradea în ziua de 9 februarie 1584. Alergau oamenii la predici și la spovedanie, nu numai din locașurile vecine dar chiar de la o depărtare de 50-60 de mile italiene. Acestea ne aduceau chiar bolnavi munciți de boala copiilor și furioși care erau amăgiți în felurite chipuri și chinuți de demon și care spovedindu-se s-au întors la ei tămăduiți.”¹⁹

Moldova

Primele contacte ale iezuiților cu Moldova le regăsim în secolul al XVI-lea după ce aceștia vor fi expulzați din Transilvania. Relația iezuiților cu domnii moldoveni din acea perioadă precum Petru Șchiopul sau Ieremia Movilă denotă eficacitatea iezuită de a influența personalitățile politice și din Țările Române. Domnii din ultima familie au fost martorii creșterii constante a pretențiilor de autoritate nu numai politică ci și religioasă venite dinspre regii Uniunii polono-lituaniene datorită poziției geografice a Moldovei.

Reprezentantul misiunii iezuite în Moldova i-a revenit iezuitului ungar Paul Beke care trebuia să înlesnească strategii de dezvoltare a ordinului în cadrul acestui principat dar să aibă în vedere și zonele de contact cu tătarii din Crimeea.

Scopurile erau bineînțelele aceleași ca și în Transilvania, și anume, recuperarea turmei pierdute ca urmare a pătrunderii protestantismului, ridicarea de noi lăcașuri, crearea unei unități de învățământ și extinderea prozelitismului catolic la tătari.²⁰

Prin urmare puterea lor asupra autorității laice s-a dispersat și în Moldova, un tărâm care trebuia să fie sub oblăduirea Sf. Scaun de la Roma, din dorința de a crea un imperiu religios.

Prin urmare misionarismul iezuit în Moldova a avut drept scop prezentarea unor rapoarte superiorilor asupra stării în care se afla principatul în ceea ce privește dispersarea protestantismului în acest teritoriu, caracterul domnilor care conduceau teritoriul și posibilitățile de întemeiere a lăcașurilor de învățământ pentru ademenirea populației.

Moldova era situată din punct de vedere teritorial lângă Polonia, o țară unde „Societatea lui Iisus” era puternic reprezentată de „fiii” lui Ignatius de Loyola, proclamându-se oficial prin domnii, care erau bineînțelele sfătuiți

¹⁹ Ștefan Szanto, *Misiunea iezuiților la Oradea*, în *Călători străini*, III, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1971, p. 147.

²⁰ I. Lupăș, *Istoria bisericească a românilor*, p. 46.

de iezuiții binefăcători, dar și o partizană a modelului polon de recucerire a populațiilor catolice înaintea Reformei protestante.

Dacă însă reforma protestantă s-a manifestat cu precădere în Transilvania, misiunea iezuiților în Moldova era o încercare de convertire a unor populații care după spusele renumitului iezuit ungar Pall Beke „nu mai puțin au auzit de Calvin și Luther, și zelul catolicilor este atât de mare încât ereticii ca și din Transilvania, sa de aiurea nu îndrăznesc să pomenească de calvinismul sau de lutheranismul lor.”²¹ Prin urmare misiunea lor nu întâmpina prea mari dificultăți, populația fiind ușor de manevrat.

În anul 1644 iezuitul Pall Beke a fost trimis de rectorul colegiului iezuit din Cluj și de superiorul misiunii iezuite din Transilvania, Gaspar Rajki, pentru a pune bazele unei *nova plantatio* iezuite.²²

Moldova pentru iezuitul Pall Beke va fi însă doar un teritoriu de tranziție, acesta dorind de fapt să meargă la tătari pentru a-i converti, astfel încât călătoria sa prin Moldova avea scopul de a explora teritoriul pentru o mai bună implantare a iezuiților, care urmau să-și planteze semințele.²³

Relatarea sa în privința Moldovei este măgulitoare: „această regiune produce cai foarte buni, oi și boi atât de mari, încât dacă cineva nu i-ar vedea cu ochii, abia ar da crezare celui ce i-ar povesti despre ei.”²⁴

Descrierile iezuitului ungar, atât de copleșitoare pentru Moldova, vor trece în altă dimensiune, lăsându-ne ca o mărturie scopurile iezuite, și anume să atragă conducătorul statului pentru a beneficia de o deplină independență față de celelalte autorități ecleziastice și de a se desfășura fără represiunea domnului Moldovei, sau a celorlalte ordine creștine.

Cauza acestei „temeri” se datora din atitudinea sa precaută, în ceea ce privește raporturile domnului cu ducele, în eventualitatea unei dispute, periclitându-i prin urmare și pe iezuiți.

Măsurile care trebuiau să ducă prin urmare la o bună colaborare cu domnul Moldovei nu trebuia să aibă amprenta Poloniei, ci după spusele lui Beke să se comporte „ca și cum nu i-am cunoaște pe poloni, și să ne așezăm potrivit cu dorința poporului și să ne dobândim privilegiile cu ajutorul boierilor...după ce ai noștri vor fi prins bine rădăcini, abia atunci vom putea cere liniștit recomandarea prea-strălucitului Koniecpolski pentru bunăvoința domnului Moldovei pentru noi să nu se întemeieze pe prietenia polonă.”²⁵

Declarația sinceră a iezuitului ungar, este în concordanță cu metodele lor de a manipula autoritatea laică din Moldova mai ales că vor adopta un mod de viață „corespunzător” cu pietatea catolică: „Modalitatea de asigurare a traiului va fi ajutorul care va fi cerut la un an sau doi ani, de la catolicii din

²¹ Pall Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1973, p. 277.

²² Lucian Periș, *Prezențe catolice în Transilvania, Moldova și Țara Românească (1601-1698)* (ed. Ovidiu Ghitta), Blaj, 2005, pp. 229-238.

²³ P. Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, V, p. 275.

²⁴ *Ibidem*, p. 276.

²⁵ *Ibidem*, p. 284.

ținuturile vecine, pentru ca toată Moldova să se convingă cu atât mai ușor că nu dorim desfătarea noastră ci mântuirea lor.”²⁶

Începutul pătrunderii catolice în Moldova va fi odată cu cea de-a doua domnie a lui Petru Șchiopul, care se va manifesta prin intermediul unui „străin”, care figura ca sfetnic al domnului Petru Șchiopul și care avea vise mărețe de a „întoarce toată România spre catolicism.”²⁷ Străinul mai sus menționat era Bartolomeo Brutti, un albanez latinizat, de lege apuseană, care dorea pentru el și fiul său o mai mare răsplată de la Roma și prin urmare va îndemna pe domnul moldovean Petru Șchiopul să invite, câțiva predicatori iezuiți, pe care Polonia îi va trimite, fiind foarte interesată în convertire, răspunzându-i chiar de la prima cerere.²⁸

Bartolomeo Brutti poate fi considerat cel care va deschide poarta iezuiților care așteptau să recupereze „dezastrele” protestanților, datorită devotamentului lor către papalitate. El se va înțelege cu arhiepiscopul catolic de Lemberg, I. D. Solikowski, cu Warszewiecki, și cu legatul Anibal Capua, care era în acea perioadă nunțiu pontifical în Polonia și cu legatul Aldobrandini, ajutând astfel la pătrunderea legii catolice.²⁹

Soarta acestui propagator al catolicismului va fi curmată de către succesorul domnului Petru Șchiopul, și anume Aron Vodă, care poruncise să fie înecat în Nistru. Cauza morții lui Brutti se va datora, datoriei acumulate de către Aron Vodă, înainte de a ajunge la domnie, preferând astfel să-și înece creditorul decât să-i plătească datoria.³⁰

Pierderea lui Brutti însă nu va estompa misiunea iezuită în Moldova, ci își continua cursul datorită Poloniei, iezuiții trebuind să se informeze asupra situației Moldovei și să câștige încrederea domnului.

În Țara Românească și Moldova mișcarea luterană și cea calvină nu pătrunseseră în aceeași măsură ca și celelalte state europene, însă se îndrepta avântul catolicismului, și împreună cu ea și iezuiții care trebuiau să se despăgubească de pierderile din Apus.³¹

Roma împreună cu autoritatea ecleziastică devenise pentru domnii români care îmbrățișau religia catolică un model de urmat întrucât, în cazul lui Petru Șchiopul acesta va lua ca metodă de asupra a misionarilor luterani amenzi și anume o suta de boi pentru fiecare comunitate, care primea predicatori luterani.³² De asemenea privilegiile oferite misionarilor iezuiți poate fi catalogată drept o veritabilă „declarație de iubire”: „Simțămintele de care este însuflețit acest domn față de credința catolică apare chiar din faptul că preoții catolici erau scutiți de dijme și cens.”³³

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *Istoria toleranței religioase în România*, București, 1868, p. 44.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase românilor*, I, Vălenii-de-Munte, 1908, p. 190.

³⁰ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței*, p. 46.

³¹ N. Iorga, *Istoria bisericii*, p. 189.

³² *Ibidem*, pp. 192-193.

³³ P. Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, V, p. 285.

Întâlnirea domnului moldovean cu „Societatea lui Iisus” s-a realizat prin persoana secretarului regelui Sigismund August, și anume iezuitul Stanislaw Warszewicki, care primise sarcina de a conduce doi preoți iezuiți, Jan din Schonhofen și Justyn Raab.³⁴

Relatarea sa în ceea ce privește primirea lor de către domnul Petru Șchiopul este foarte măgulitoare întrucât se declară vehement împotriva ereziilor, fiind „gata și doritor să introducă religia catolică în acele orașe și părți supuse dominației sale care au fost odinioară sub ascultarea bisericii romane, și plin de zel pentru stârpirea ereziei.”³⁵

Totodată relatarea sa ia forma unui raport în care se descrie devotamentul domnului moldovean asupra papei, care potrivit aceluiași călător, în momentul în care primise scrisoarea scrisă de însuși papa va reacționa în semn de supunere.

Credința acestui domn este înfățișată de iezuit plină de supunere atunci când va primi scrisoarea pontifului în felul următor: „Cum i s-a înmănat scrisoarea pontifului a sărutat-o, a ridicat-o la frunte prin tălmăci și au fost ascultați cu atâta drag, încât i-au țâșnit lacrimi din ochi.”³⁶

De asemenea acesta le va mărturisi fraților iezuiți faptul că țara sa nu va găzdui nici un eretic trecând în puterea lor toate parohiile care folosesc ritul roman.

Cei doi iezuiți primiți de domn, vor fi așezați în orașul Roman, până la potolirea ciumei iar relatarea primei misiuni zămislită de delegatul ungar, relevă câștigarea domnului moldovean în raport cu viitoarele activități ale iezuiților.³⁷

Odată stabiliți în Moldova, iezuiții se vor îndrepta apoi și către orașele mai importante din Moldova cum erau Iașiul și în părțile vecine precum Cotnariul, din anul 1588³⁸, fiind distribuiți astfel: „doi la Iași, care este capitala țării și tot atâția la Cotnari, iar unul la Baia, pentru a presta acolo munca obișnuită a societății iezuite în slujba catolicilor.”³⁹ Cea mai bogată reședință a iezuiților era Cotnariul, care avea patru biserici, una în interiorul orașului iar celelalte trei în afară, dar și venituri foarte bune, datorită producției de vin, enoriașii fiind păstoriți de părinții iezuiți.⁴⁰

Iezuiții înțelegeau probabil prin munca obișnuită, instruirea populației prin intermediul educării tinerilor în învățătura creștină, în alfabet și în „rudimentele gramaticii” dar și în spovedanii, un caz fiind

³⁴ Stanislaw Warszewicki, *Despre primirea sa de către Domnul Moldovei*, în *Călători străini*, III, p. 277.

³⁵ *Ibidem*, pp. 277-278.

³⁶ *Ibidem*, pp. 282-283.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ N. Iorga, *Istoria bisericii*, p. 191.

³⁹ *Activitatea misiunii iezuite în Moldova în anii 1652-1653*, în *Călători străini*, V, pp. 502-503.

⁴⁰ Bonaventura da Campofranco, *Despre Moldova și Țara Românească*, în *Călători străini*, V, p. 437.

„îndatoririle față de oastea domnului, catolică germană sau polonă,”⁴¹ și nu numai.

Tot în cadrul rapoartelor iezuite, se are în vedere starea religiei catolice din fiecare oraș, catolicismul mult propovăduit nefiind prin urmare periclitat în Moldova de erezii ci doar de lipsa preoților: „La Vaslui este o biserică dar nu este preot, sunt cinci case de catolici unguri; La Stănești este o biserică sau o bisericuță, dar nu este preot. Sunt 100 de familii de unguri catolici. La Trotuș este o biserică, aproape toți locuitorii sunt catolici. Obișnuiau să cheme un călugăr din Bosnia.”⁴²

Putem deduce din acest raport și faptul că activitatea lor nu era concentrată în cea mai mare măsură asupra orașelor mai mici sau a satelor, ci dimpotrivă, educația iezuită se revărsa mai ales asupra copiilor de nobili sau a principilor, datorită potenței financiare.

Prezența lor însă nu era întotdeauna agreată de unii boieri, un exemplu fiind un boier grec care a pus pe seama lor paguba viii sale care se afla lângă cea a iezuiților: „a trimis pe slujbașii săi ca să-l lege pe părinte pentru a-l aduce, legat la judecata domnului. Lucru pe care acela l-ar fi împlinit fără nici o îndoială dacă părintele, înștiințat de toți prietenii săi, nu ar fi fugit la Iași, la curtea domnului și nu s-ar fi dezvinovățit de bănuiala acelei pagube.”⁴³

Influența lor ulterioară la curtea domnului va fi însă fructificată prin pedepsirea acestor „abuzuri” venite din partea unor boieri.⁴⁴

În cazul domnului moldovean, Vasile Lupu, cel care va dirija preluarea bisericii din Iași de către iezuiți va fi un alt simpatizant al „Societății lui Iisus” care împreună cu Paul Beke se va declara un susținător în fața lui Vasile Lupu. Numele său era Kotnarski, secretarul domnului Moldovei, și-i va „arăta” ungurului Paul Beke care se duse la el în taină, „câtă clădire înalță domnul (Vasile Lupu) nostru pentru ca tineretul din Moldova să-și lumineze, începând după obiceiul părinților Societății. Ce mare speranță de a da școlari în seama părinților iezuiți strălucește aici, dacă acești părinți ar porni mai întâi aceste școli și ar câștiga printr-o salutare omagială și trei mici scene de teatru în favoarea domnului, a mitropolitului și arhimandriților.”⁴⁵

În privința organizării teatrelor, iezuiții vor avea un succes, datorat domnului Vasile Lupu, fiind ulterior sfătuiți către acest demers chiar secretarul domnului moldovean.⁴⁶

⁴¹ *Activitatea misiunii iezuite în Moldova în anii 1653-1654*, în *Călători străini*, V, pp. 502-504.

⁴² *Trei dări de seamă iezuite*, în *Călători străini*, V, p. 507.

⁴³ *Activitatea misiunii în Moldova în anii 1652-1653*, în *Călători străini*, pp. 504-505.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Stanislaw Warszewicki, *Relația primei misiuni iezuite*, în *Călători străini*, III, p. 283.

⁴⁶ Rafael-Dorian Chelaru, *Raporturile dintre domnie și Compania lui Isus în Moldova*, p. 145, apud. www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/.../12_chelaru_rafael.pdf

Paul Beke este un exemplu de model iezuit care a dorit să intre în contact cu domnul moldovean Vasile Lupu, care reprezenta autoritatea laică pentru Moldova, trebuind să-i cunoască intențiile asupra catolicismului pentru a ști cum va acționa ulterior pentru cauza catolică.

Moldova se va dovedi obedientă, în general, iar din relatările iezuiților care au străbătut Moldova reiese faptul că populația era în mare parte catolică, din această categorie făcând parte atât sașii cât și ungurii, după cum va constata Beke însuși.

De asemenea, istoricul B. P. Hașdeu va constata același lucru, în Moldova numărându-se 15 000 de catolici cu mențiunea că în cea mai mare parte erau sași și unguri.⁴⁷

Bunăvoința domnului Vasile Lupu față de „Societatea lui Iisus” va fi cosemnată de un franciscan, pe numele său Marco Bandini, aflat pe meleagurile Moldovei: „Principele Vasile s-a sârguit mult și a făcut foarte mare cheltuială ca să aducă studiile latine în Moldova, însă toate încercările au fost zadarnice. În sfârșit în anul 1647 a desemnat și a dăruit Societății lui Iisus un loc foarte bun și foarte potrivit ca locaș al studiilor și a făgăduit că va clădi școli și case pentru părinți.”⁴⁸

Locul cel mai prielnic pentru desfășurarea activității iezuite care implica înființarea școlilor, era capitala, adică Iași, în cazul Moldovei, lucru de altfel obișnuit pentru iezuiții care întotdeauna au căutat orașe prospere pentru a propaga și a-i determina pe locuitorii aceluia oraș să îmbrățișeze cu mult zel catolicismul, mai ales pe cei potențați din punct de vedere financiar.

Chiar și aprobarea domnului Moldovei, relatată de Beke, pare a fi măgulitoare și hotărâtă spre educarea tinerilor, îndemnându-i parcă să accepte numaidecât misiunea din Moldova, de educare a tinerilor: „S-ar părea că domnul Moldovei și-ar da încuviințarea sa societății iezuite pentru această treabă și aproape că ar chema societatea necunoscută de el până acum, deoarece înalță școli noi de piatră de o mărime deosebită uneori cu două cânturi pentru ca tineretul moldovenesc să fie inițiat în cultură și în moravuri în același fel în care învățații credinței romano-catolice obișnuiesc să educe tineretul. Și pentru ca domnul să-și urmeze mai bine gândul a chemat din Chiev, patru tineri doctori în filozofie care au studiat la iezuiții noștri în Lituania prefăcându-se că sunt catolici. Acesta le va încredința domnul la început școli de predare; dacă mai apoi va fi nevoie de mai mulți educatori, el nu vrea să cruțe nici o cheltuială.”⁴⁹

Succesul iezuiților în ceea ce privea misiunea de ademenire a domnului Vasile Lupu fusese îndeplinită, urmând apoi să-și manifeste cultura catolică într-un cadru instituționalizat, adică convertire prin intermediul școlilor și colegiilor.

Activitatea iezuiților în Moldova s-a axat pe educarea copiilor boierilor la renumita Școală de la Iași, care a fost în vârful piramidei în ceea

⁴⁷ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței*, p. 44.

⁴⁸ Marco Bandini, *Vizitația Moldovei*, în *Călători străini*, V, p. 329.

⁴⁹ P. Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, V, p. 282.

ce o privea ca instituție educațională în Moldova în acea perioadă, fondatorul ei fiind Paul Beke.⁵⁰

În timpul lui Vasile Lupu (1634-1653) în Iași existau mai multe școli, între care, se distingea școala catolică, frecventată nu numai de copiii familiilor catolice, ci și de fiii boierilor. În școala catolică, ca și în celelalte existente în oraș, se învăța doar scrierea și citirea. În anii 1646 și cel următor, multe din aceste școli au căzut pradă incendiilor ce au devastat orașul. Existau și alte școli, peste 20 la număr, în care se învăța limba slavonă, limba folosită atât în bisericile ortodoxe și în cancelaria domnească, ca și în celelalte sectoare ale administrației locale.

Relevând aceste activități ale iezuiților și implicarea lor, observăm că în cazul Moldovei toleranța religioasă printre populația română era cauza care a dus la succesul „Societății lui Iisus” mai ales că și majoritatea populației urbane era catolică.⁵¹

Dovada în acest sens sunt documentele care permiteau exercitarea diferitelor culte religioase și prin urmare și a catolicismului care se va confrunta cu cucerirea populației ademenită.

Un exemplu în acest sens este documentul regelui Vladislav Jagyello care în numele domnilor români, își va declara toleranța religioasă în ceea ce privește cultele religioase: „Vladislavu, cu grația lui Dumnezeu și a Regelui Ungariei, domnului Țerei-Romănesci, banului Severinului și ducele de Făgărașu anunciamu mila și favoarea mostră tuturor credincioșilor noștri cetățeni, indigeni și coloniști de ori-și-căți voru fi profesându ritulu și ritulu și învețetura Sfântei Biserici Romane.”⁵²

„Compania lui Iisus” prin urmare datorită adoptării modelului roman religios, va cunoaște și în Moldova o susținere din partea autorității laice, care declara cu voce tare credința față de catolicism.

Metodele iezuite vor lua orice formă posibilă pentru a atinge scopul lor în cadrul misiunilor, fiind devotați și uneori chiar naivi în esența lor, ajungând și ei la rândul lor o unealtă pentru satisfacerea dorințelor superiorilor ecleziastici catolici și laici care nu mai conteneau în lupta cu posesiunile teritoriale prin intermediul religiei.

Privită și din această perspectivă Moldova este un teren în care competitorii se folosesc de toate mijloacele pentru a dobândi supremația globală, iezuiții dovedindu-se agenții perfecți în manipularea și extirparea ereziilor atât de mult blamate și care distrugau unitatea catolică al cărei reper reprezenta Roma, cetatea eternă cu el ei cetățean de onoare, papa.

Din relatările iezuiților care au pătruns și în Moldova observăm sinceritatea de a-l atrage pe domn dar și infatuarea de a fi nepângăriți de protestantism. Devotamentul iezuiților se regăsește în fiecare activitate și în fiecare colegiu, pregătiți să-și asume misiunea cu orice preț.

⁵⁰ Istvan Gyorgy, *Missions and Missionaries among the Csango Hungarians in Moldova in the 17th Century*, p. 142, apud. http://epa.oszk.hu/00400/00463/00007/pdf/140_toth.pdf.

⁵¹ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței*, p. 35.

⁵² *Ibidem*, p. 36.

Relatările „Societății lui Iisus” sunt sub forma unor rapoarte menite să creioneze situația în ambele principate, potențialul economic, situația geografică, populația catolică, cea eretică, pentru a cunoaște necesitățile care se impun pe acest tărâm, și totodată pentru ca locurile în care se stabilesc să fie un loc de dispersare a propagandei fără prea mari piedici.

Din ceea ce am relatat se observă orientarea lor către orașele mari, cu potențial economic, fiind ca și în Europa țelul lor principal, pentru că prin intermediul lor puteau ademini oamenii potențați din punct de vedere economic și politic și abia după această reușită observăm și o orientare către oamenii de rând.

Un exemplu în acest caz este relatarea iezuitului Valentin Lando, sub forma unei propagande, din care putem deduce din ceea ce am consemnat anterior, alipirea lor pe lângă o persoană mai importantă, și educarea copiilor în sânul iezuiților: „Acum o lună când am venit la Caransebeș am găsit acolo o mare de locuitori catolici, cam la trei mii, care erau siliți să-l asculte și să-l servească pe preotul eretic din cauza a opt nobili care sânteretici.”⁵³

Dar situația se pare că se reglementase datorită prezenței sale, părând a fi în ochii oamenilor precum un remediu contra ereziei: „Dar după venirea mea l-au părăsit pe preotul eretic și doamna bănească care se lăsase aproape de credință catolică s-a convertit, și s-a mărturisit și împărtășit împreună cu toată casa. Iar domnul ban este atât de binevoitor față de ai noștri, încât zi de zi nu a vrut să prânzească sau să cineze fără mine...M-a rugat stăruitor să-l las pe fiul său de zece ani la locuința mea ziua și să-l învâț să citească. Și la plecarea mea să-l las pe tânărul meu pe care-l aveam cu mine să rămână în urmă pentru a-l învâța pe fiul său.”⁵⁴

Chiar dacă se făcea educație sub spectrul iezuit, pentru cei neinițiați în tainele cunoașterii, iezuitul însemna posibilitatea ca un tânăr de boier sau nobil să-și asume niște cunoștințe de bază cum ar fi studiul limbilor clasice și disciplinele catehetice.

Valentin Lando ne dezvăluie de altfel și activitatea sa în cadrul comunității, și importanța limbii autohtone pentru a atrage cât mai mulți partizani: „Am ascultat mai bine de 28 de mărturisiri, am botezat 18 copii. Am fost silit să țin predică pe românește, limba lor, din ziua de Rusalii tot mereu, căci puțini știu ungurește. Dumnezeu m-a inspirat ca să pot să învâț limba lor, și să-i pot ajuta. Nenumărați ar veni să se mărturisească de la Dunăre până aici dacă cu ajutorul lui Dumnezeu pot să învâț limba lor.”⁵⁵

În propaganda sa iezuitul Valentin Lando, mărturisește popularitatea și „dragostea” față de preoții iezuiți din cadrul comunității catolice, sătui de preoțiieretici care îi transformau în păcătoși: „În ziua de duminică după sărbătoarea Sfintei Treimi am ținut predică și am făcut slujbă bisericească, după care toți locuitorii orașului împreună cu judele s-au dus la dinul ban, și

⁵³ Valentin Lando, *România și propaganda catolică în Banat*, în *Călători străini*, III, p. 120.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 121.

⁵⁵ *Ibidem*.

în fața lui au declarat că nu mai vor să aibă un preot eretic, nici să plătească pentru el. Doar opt nobili vor un preot eretic. Domnul ban i-a trimis la principe. Iar acum judele orașului și tot senatul (Consiliul orașenesc) au trimis doi nobili de seamă la principe să-l alunge pe eretic, pe care nu-l vor vedea nicicum.”⁵⁶

Instigarea populației prin cuvintele iezuiților se pare că a avut de asemenea succes, în obligația de eliminare a pericolul protestant și de manipulare a celor mai importante clase sociale, burghezia nobilimea sau însuși domnul, care trebuia să fie folosită în activitățile de educare a iezuiților.

La prima vedere putem să afirmăm că educarea în spirit catolic poate că nu era nocivă pentru populația a cărei gândire era încă „naivă”, însă tocmai neștiința era încântarea misionarilor iezuiți și a câștigării încrederii principilor și domnilor pentru a se dispersa. Societatea lui Iisus s-a dovedit a fi foarte activă în Transilvania și Moldova din toate punctele de vedere, dând dovadă de obediență față de stăpânul lor „etern”, papa.

În concluzie, în relatările acestor „călători străini” privind Țările Române se remarcă în mod evident misiunea iezuită fără nicio abatere de la „propria lege”⁵⁷, cu înființarea de colegii și de predare a catehismului, asta fiind atracția principală în Transilvania și Moldova pentru populație, atât cea săracă cât și cei nobili, dar și raporturile către Superior al căror rol era de a prezenta situația în care era afectată zona de protestantism dar și activitatea iezuiților în procesul de reconvertire.

Bibliografie:

Izvoare și instrumente de lucru:

Călători străini despre Țările Române, vol. II., volum îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică, București, 1970, pp. 479-571.

Ibidem, vol. III., 1971, pp. 120-283.

Ibidem, vol. V., f. a., pp. 275-507.

Encyclopedia of the Renaissance and the Reformation, Revised Edition, Jennifer, Speake, Thomas, G. Bergin, Publisher Facts on file, New York, 2004, p. 123.

Lucrări generale și speciale:

Chelaru, Rafael-Dorian, *Raporturile dintre Domnie și Compania lui Iisus în Moldova. Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, apud <http://www.arhivelenationale.ro/> p. 145.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Edmond Paris, *Istoria secretă a iezuiților*, pp. 18-19, apud <http://www.scribd.com/doc/14097719/Istoria-Secreta-a-iezuiților>: Ignatius de Loyola către novicii săi: „Oamenii sunt absorbiți în întregime de interese trecătoare, așa că nu trebuie să le mai vorbim prea apăsător despre sufletele lor: asta ar fi ca și cum a-I arunca cârligul fără momeală”.

Hajdeiu-Petriceicu, Bogdan, *Istoria toleranței religioase în România*, edițiunea a II- a revedută și adausă, Editura Tipografia Lucrătorilor Asociați, București, 1868, pp. 35-46.

Idem, *Clujul Academic: Începuturile universității napocensel apud* <http://beta.cluj4all.com/file-din-istoria-clujului-si-transilvaniei/>.

Iorga, N., *Istoria bisericii românești și al vieții religioase a românilor*, volumul I., Editura Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii-de-Munte, 1908, pp. 189-193.

Lupaș, Ioan, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Editura și tiparul tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1918, pp. 35-46.

Mârza, I., *Aspecte din istoria învățământului la Alba-Iulia (secolele XVI-XVIII)*, apud http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales

Paris, Edmond, *Istoria secretă a iezuiților*, apud <http://www.scribd.com/doc/14097719/Istoria-Secreta-a-iezuitilor>

Periș, Lucian, *Prezențe catolice în Transilvania, Moldova și Țara Românească (1601-1698)*, (ed. Ovidiu Ghitta), Blaj, 2005, p. 229.

Pop Ioan-Aurel, *Istoria Transilvaniei medievale: De la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, apud <http://www.scribd.com/> p. 237.

Thompson R. W., *The footprints of the Jesuits.*, Cincinnati: Cranston & Curts New York: Hunt & Eaton, 1894, p. 44.

Tóth István Gyorgy, *Missions and Missionaries among the Csángó Hungarians in Moldova in the 17th Century* .p. 142., apud http://epa.oszk.hu/00400/00463/00007/pdf/140_toth.pdf